

Ensenyar a cantar.

Relat etnogràfic de les caramelles a l'escola Santa Anna

Xus Martín¹

L'activitat de caramelles pot entendre's com una experiència d'aprenentatge servei dins l'escola. Hi són presents els dos ingredients propis d'aquesta metodologia: l'aprenentatge previst dins el currículum escolar i el servei a la comunitat. Els aprenentatges escolars queden vinculats de manera més intensa a les assignatures de música, medi social i plàstica.² Pel que fa a la realització del servei, els protagonistes són els alumnes de cinquè curs i els receptors els infants de les classes de primer a quart de primària. Al llarg de dos mesos els nois i noies de cinquè seran els responsables d'ensenyar a cantar els companys de les classes inferiors.

L'escola Santa Anna està ubicada en el centre de Barcelona i té una sola línia —des de parvulari fins a quart d'ESO. És una escola pretensament petita que vol facilitar les relacions properes en un ambient acollidor. Les trobades entre alumnes de diferents edats i la implicació dels nois i noies més grans en la preparació d'activitats adreçades als membres més petits de l'escola, són freqüents al llarg del curs.

Les caramelles tenen el seu origen en una tradició arrelada a la cultura catalana. Després de la Setmana Santa, la gent en els pobles s'ajuntava per celebrar la Pasqua de Resurrecció. Passejaven pels carrers entonant cançons populars divertides mentre a dalt d'un pal duïen un cistell que posaven davant les balconades, tot esperant que des de les cases els obsequiessin amb quelcom comestible. Al final del recorregut la festa continuava amb un berenar on cada grup s'ajuntava per menjar tot allò que havia recollit.

La convivència a l'escola Santa Anna té els seus punts àlgids a les festes que se celebren al llarg del curs. La música sempre hi és present. Cantar junts i gaudir cantant és un tret propi d'aquesta escola, un dels descobriments que fan els pàrvuls en els seus primers dies de classe i també un dels recordatoris més entranyables que conserven els joves que anys enrere van deixar el centre. Probablement la passió per la música explica, en bona part, el fet que les caramelles siguin una de les festes més consolidades a l'escola. L'equip educatiu hi veu una possibilitat eficaç d'establir vincles afectius entre l'alumnat de diferents cursos. L'ajut mutu, el respecte entre iguals, la cura dels més petits i l'exercici de la responsabilitat enforteixen el sentiment de pertinença a la comunitat, una de les fites educatives del centre.

El relat que us oferim a continuació és fruit de l'observació feta a la classe de cinquè de primària mentre es desenvolupaven les caramelles. La tria de l'experiència va venir motivada pel testimoni entusiasta d'alumnes de sis i vuit anys que havien participat en l'activitat. Em vaig posar en contacte amb l'escola el mes de setembre i vaig demanar a la direcció del centre i a l'especialista de música que em deixessin entrar a les classes per tal d'observar l'experiència. Van acceptar a l'instant. Atès que la feina de caramelles no es començava fins després de les vacances de Nadal, vaig fer una primera entrevista a la mestra de música i a la tutora del curs de cinquè. Aquesta entrevista em va permetre fer-me al càrrec de la complexitat de les caramelles: conèixer els moments clau en el seu

---

¹ Xus Martín és membre del Grup de Recerca en Educació Moral de la Universitat de Barcelona i professora titular de la Facultat de Pedagogia de la mateixa universitat (xusmartin@ub.edu).

² Les mestres responsables de l'activitat de caramelles a l'escola Santa Anna són: Carme Batallé, especialista de música; Elena Masiques, especialista de plàstica, i Pepa Taboada, tutora de la classe de cinquè.

desenvolupament, les àrees curriculars que hi estaven implicades i el tipus d'aprenentatges que s'hi treballaven. A partir del mes de gener em vaig incorporar amb certa intensitat a les sessions de música en què es preparava l'activitat, més tard ho vaig fer puntualment a algunes sessions de medi social i de plàstica. Finalment, vaig poder observar els assaigs que es feien per grups de caramelles —en què quedaven barrejats alumnes de diferents classes— i també la festa final. Val a dir que les tres mestres implicades en l'activitat de caramelles em van facilitar tot el material que els nois i noies de cinquè anaven treballant a classe des de les diferents matèries.

La meva feina durant el temps que va durar l'activitat va consistir a prendre notes i fer fotografies a les classes. En sortir de la sessió passava a net les notes que havia pres mirant de ser fidel a la realitat observada. Ha estat a partir de la lectura i l'estudi d'aquest material que he redactat el relat etnogràfic que us presento a continuació.

Demanda de voluntaris

És la primera classe de música després de les vacances de Nadal. Els nois i noies esperen la Carme, la mestra, amb les flautes i fotocòpies de partitures damunt la taula. A final de desembre els va demanar que pensessin quins d'ells voldrien fer de directors de caramelles. Cada any es fa la tria entre els alumnes que s'ofereixen voluntaris per assolir aquest càrrec. Com que els nois i noies de cinquè han participat a l'activitat els quatre anys anteriors, ja coneixen prou bé en què consisteix fer de director. Tot i això, la Carme va recordar breument quines són les funcions: han d'afinar bé, per tal de poder ensenyar correctament la cançó; han de marcar el tempo de la cançó, mentre dirigeixen. I, finalment, han de tenir un bon domini de la flauta per tal d'ajudar el grup a entonar.

En entrar a la classe la Carme saluda els nens i demana si han pensat en les caramelles. Tots hi estan al cas i ràpidament es fa la llista de voluntaris: tretze alumnes s'ofereixen per fer de directors. La Carme anima algú més: «Albert, tu no ho vols provar? Aina tens una veu bonica, que et fa vergonya? Au, va, Jordi, per què no t'hi presentes? Algú més?, sí?, no?, som-hi!» Primer exercici proposat als nois i noies: conèixer les pròpies possibilitats i limitacions, assumir responsabilitats, vèncer la vergonya i estar disposat a no ser escollit. I fer-ho tot amb naturalitat.

Malgrat que els deu alumnes que faran de directors són els que assumeixen amb més intensitat l'ensenyament de les cançons, tots els nois i noies de cinquè duren a terme els mateixos aprenentatges. Ja saben que qualsevol d'ells ha d'estar preparat per substituir —en cas que sigui necessari, i ho serà— el director del seu grup. I a més, tots ells li hauran de donar suport i facilitar-li la feina.

Una vegada feta la llista dels alumnes que es presenten voluntaris per fer de directors, la Carme explica el pla de treball de les properes classes i que té com a objectiu triar els deu directors de caramelles: avui faran les proves d'afinació i començaran a practicar tots junts la direcció de les cançons. Serà un aprenentatge nou directament relacionat amb l'activitat de caramelles. El proper dia tornaran a practicar la direcció i faran les proves de flauta. Les proves que consisteixen a dirigir les deixaran per més endavant.

Proves d'afinació

La Carme treu de la seva cartera un diapasó i pregunta als nens què és i per què serveix. Alguns reconeixen ràpidament la forquilla que usen els directors de coral o d'orquestra per tal d'agafar la nota de la cançó. La mestra afegeix informació nova: el diapasó sempre dona la nota *la*, aporta un punt de referència als directors. La Carme pica amb el diapasó a la pissarra, que fa de capsa de ressonància i aquest ressona «laaaaa». Els nens es

miren sorpresos. Després de comentar una mica més com s'usa el diapasó, la Carme continua: «Nosaltres no usarem el diapasó però sí que tindrem la partitura i amb la flauta agafarem la nota correcta sense necessitat de pujar-la ni baixar-la, d'acord?» Un cop s'inicien les proves, la Carme no atura d'introduir observacions relatives a qüestions musicals, però també referents a la futura activitat de directors que assumiran els nois: «Quan ensenyem les cançons als nens de les altres classes, sempre tocarem les primeres notes de cada cançó amb la flauta. Això els ajudarà a entonar bé.» La classe és sobre música, però des del primer moment queda molt clar on aplicaran els aprenentatges que ara estan fent.

Les proves d'afinació es fan amb molta agilitat. D'un en un, cada voluntari surt davant els seus companys i canta una estrofa i la tornada de la cançó que ha escollit.

La Carme introdueix amb la flauta les primeres notes de cada cançó —tal com hauran de fer els alumnes quan estiguin davant el seu grup de caramelles. Després de cada interpretació, els companys voten: 3 punts si consideren que molt bé; 2, bé, o 1, regular. La Carme també fa comentaris per tal d'aportar criteris de qualitat a l'hora de votar: «Recordau-ho: no podem confondre l'afinació amb el timbre de la veu. L'afinació vol dir que tenim la veu ben col·locada i que per tant podem transmetre i ensenyar bé la cançó. El timbre de la veu és com el dels instruments. Sona diferent en funció del material del que estigui fet —fusta, corda—, però no vol dir que s'afini. Nosaltres hem de valorar si el company que canta afina bé o no». Les puntuacions són més aviat altes. A més de la generositat dels companys hi ha un altre factor que té un pes important en el resultat de les votacions: s'han presentat com a alumnes voluntaris aquells nois i noies que canten més bé i els agrada especialment la música. La Carme pren nota dels resultats.

Les proves d'afinació han suposat quelcom més que un seguit d'exercicis individuals. La mestra les ha aprofitades per introduir nova informació, per repassar conceptes i procediments ja treballats a classe, i per insistir en aquells aspectes més vinculats a l'activitat de caramelles.

Classe sobre pulsació. Aprendre a dirigir

Una segona tasca que hauran d'assumir els directors de caramelles es marcar el tempo de la cançó. És tracta d'una activitat nova per als nois i noies. Tots estan avesats a seguir la Carme quan ella els dirigeix però cap d'ells no s'ha posat davant un grup. Abans de començar, la mestra dóna alguna instrucció que els permeti iniciar l'activitat: «Mans a l'alçada del pit. Ni més amunt, que ens tapi la cara, ni més avall, que els nens no les puguin veure». Espera que els nois col·loquin correctament els braços, i comença a cantar en veu alta i a dirigir. Tot el grup s'hi afegeix, mirant d'imitar els gestos que fa la mestra. En acabar la primera estrofa, la Carme atura la cançó. Se n'ha adonat que molts nens dirigeixen amb els braços enganxats al cos o amb els colzes recolzats a la taula. Corregeix sobre la marxa: «A veure, tots separats de la taula. Els braços estirats, naturals, sense por». Els nois tornen a provar de dirigir la mateixa cançó. Mentre canten, la Carme recorda en veu alta el que acaba de dir fins que tots els braços estan separats del cos i distanciats de la taula.

L'exercici es repeteix amb dues cançons més, de ritmes molt diferents. Mentre canten i dirigeixen, alguns nens es mouen al ritme de les cançons. Sembla que estiguin a punt de ballar, però no marquen la pulsació. En acabar la Carme els fa veure la diferència: «Quan parlem de pulsació ens referim al cor de la cançó. Ho veieu?» —diu després de marcar amb un llapis damunt de la taula la pulsació d'una de les cançons.

Les sessions següents els nois i noies de cinquè continuen treballant la direcció de les cançons. En primer lloc, la Carme vol que aprenguin com es dóna l'entrada a cada cançó i com se n'assenyala el final. Abans d'introduir les qüestions tècniques, recorda el context en què hauran de dirigir: tindran davant seu deu alumnes més petits, alguns una mica

despistats i serà molt important aconseguir que els mirin la cara per tal de poder-se comunicar. Mentre parla, la Carme juga amb diferents tons de veu, gesticula i intensifica la mirada, acaparant d'aquesta manera l'atenció dels alumnes. Després fa un moviment de braços de dalt a baix, tot apropant les dues mans quan puguen. Amb la cara també guia el començament de la cançó: inspira i obre més els ulls en el moment d'aixecar els braços. Quan la Carme dóna l'entrada els nois i noies comencen a cantar. L'exercici es repeteix unes quantes vegades. La Carme els ajuda a observar com mou els braços per donar l'entrada a la cançó, com s'ho fa per captar la seva atenció i aconseguir silenci. Abans de demanar als nois que ho provin de fer ells, els dóna un darrer ajut: dibuixa la forma d'un mànec de paraigua a la pissarra. Els diu que abans de fer l'entrada provin de tenir les mans obertes encarades al grup i que després facin l'entrada tot dibuixant amb les mans la forma del mànec, començant per baix i continuant fins a dalt. Els nois proven de fer-ho sense cantar. Practiquen el moviment i quan tots ho han provat un parell de vegades, assagen junts l'entrada a diferents cançons. La Carme davant el grup fa de model, els nens proven d'imitar-la. Costa més del que sembla. Entre comentaris afables, bromes i expressions facials, introdueix les modificacions oportunes.

El següent aprenentatge consisteix a assenyalar el final de la cançó. La mestra torna a fer referència als grups de caramelles, a la importància que tots els nens coneguin què han de fer en cada moment, recorda que alguns són molt petits —només tenen sis anys— i necessiten molt ajut per seguir el grup. Es repeteix el procediment emprat per assajar l'entrada a les cançons, però ara aprenent els ritardando. La Carme els proposa que per avisar al grup que s'acaba la cançó apropin les dues mans i les tanquin. Els alumnes ho proven de fer diverses vegades. Quan tothom se sent segur alguns nois passen davant la pissarra i proven de dirigir els seus companys. La mestra insisteix en les qüestions que han treballat.

Al llarg de les sessions següents els alumnes que es van oferir per fer de directors fan les proves de flauta i de direcció. Per fer les primeres, la Carme els demana que es preparin una de les cançons treballades durant el primer trimestre a la classe de música. Com en el cas de les proves d'afinació, la Carme aprofita les proves amb la flauta per repassar alguns exercicis i ensenyar als nois a aconseguir un so més net i més melòdic. Les últimes proves són les de direcció. A diferència de les proves anteriors, els nois i noies no tenen experiència prèvia. De fet, han après a dirigir en poques setmanes, s'han apropiat d'uns recursos mínims que els permet assumir el rol de director. La Carme és conscient del nivell de dificultat a què s'afronten els alumnes i els ajuda tot recordant contínuament les qüestions més rellevants. Sempre s'acaba votant.

Tractament interdisciplinari de l'activitat de caramelles

A les diferents proves li succeeix la tria de directors, la distribució dels alumnes de cinquè en deu grups i l'elecció per part de cada grup d'una comarca catalana. Amb la configuració definitiva de grups per comarques, s'obre a la classe de cinquè una segona dimensió de l'activitat que s'estendrà més enllà de les caramelles. Des de l'àrea de medi social s'inicia un treball intens de les comarques de Catalunya, que tenen una presència notable en el currículum de l'assignatura. Cada grup de caramelles funcionarà com a grup de treball al llarg de tot el curs, tirant endavant un projecte de recerca sobre les comarques escollides. La Pepa, mestra de l'assignatura, anirà pautant fins a final de curs l'estudi individual, l'activitat en petit grup, l'activitat a escala de classe i la posada en comú dels coneixement elaborats per cada grup de treball. El treball de recerca sobre comarques queda vinculat a l'activitat de caramelles però funcionarà de manera independent. El producte final serà una dossier de les comarques de Catalunya elaborat entre tots els membres de la classe.

De la mateixa manera, des de l'àrea de plàstica es reforçarà al llarg de tot el trimestre l'activitat de caramelles. Els continguts curriculars programats des de l'assignatura —

escala, dimensions, disseny de murals— s'aplicaran a l'elaboració de la pancarta que cadascun dels grups de caramelles lluirà a la festa final. Hi ha de sortir dibuixat el mapa de la comarca i alguns elements referents a la seva tradició, cultura o geografia. La lletra de les cançons escollides també poden ser considerades a l'hora de dissenyar les pancartes. Al llarg de diverses setmanes els nois i noies de cada grup proposen i discuteixen diferents possibilitats en l'elaboració dels dibuixos.

Amb l'Elena, la mestra de plàstica, aniran madurant i donant forma a les seves primeres intuïcions. La creativitat, l'estètica, l'encert a l'hora de reflectir la comarca, la claredat en el dibuix, i la força comunicativa, són aspectes que no sempre caminen a l'hora. Prioritzar-ne uns per damunt dels altres és una feina difícil als onze anys. A les classes de plàstica es destinaran algunes estones per trobar solucions a cada cas.

Aprenentatges diversos a les classes de música

Les classes de música continuen orientades a la preparació de l'activitat de caramelles. A més de qüestions tècniques referents a aspectes musicals, la Carme té molt d'interès en què els nens entenguin la importància d'establir relacions amb el grup, d'ajudar els més petits a participar en l'activitat. També a fer-se entendre i a comunicar-s'hi. Per això, en les sessions prèvies als assaigs a la classe s'alternen els aprenentatges estrictament musicals amb aquells altres que busquen una preparació didàctica dels directors, i que seran cabdals a l'hora de dur a terme l'activitat.

La intervenció de la Carme davant cada nou aprenentatge és la mateixa: fa un seguit de preguntes que permeten al grup posar en comú la informació que ja coneixen, explica l'exercici —ho fa ella davant la classe— i proposa als nois i noies que provin de fer-ho. Mentre el grup mira de repetir el que ha vist fer a la mestra ella guia en veu alta l'exercici, quan acaben felicita els nens i insisteix en aquells aspectes que no han sortit prou bé, tornen a provar-ho tots junts i, finalment, ho fan uns quants alumnes individualment davant els seus companys. En ocasions, la Carme acaba l'exercici amb una explicació tècnica d'algun aspecte concret. L'acció i la paraula es donen suport continuament.

Al llarg d'aquestes sessions es du a terme la recerca de cançons significatives de cada comarca amb les partitures corresponents, es trien les cançons de les diferents comarques, també es tria la cançó comuna a tots els grups. Els nois i noies parlen de la lletra de les cançons, del missatge que vol donar el seu compositor, de l'època històrica a què pertany. La Carme ensenya el grup a llegir les partitures, a interpretar els diferents signes —reguladors— que poden aparèixer, a corregir alguns vicis adquirits en la interpretació de cançons populars molt conegudes. A classe també es parla de la tradició de les caramelles, de la seva evolució al llarg del temps, de quina és la seva presència en el moment actual. I junt amb tots aquests aprenentatges, la Carme introdueix contínuament comentaris relatius a la manera d'ensenyar les cançons, a comunicar-se amb els més petits, a tenir cura que ho passin bé, a facilitar que participin intensament en l'activitat, a respectar-los. És a dir, la Carme, de mica en mica, prepara els alumnes de cinquè per fer de mestres.

Formació de grups de caramelles

Els aprenentatges necessaris per iniciar els assaigs amb els més petits estan molt avançats. Els nois i noies de cinquè —tant els que assumiran el rol de directors com aquells que faran d'ajudants— han pogut estudiar les partitures de les cançons, n'han practicat la direcció i han aconseguit un bon domini amb la flauta. D'altra banda, tots els grups tenen preparada una petita explicació de la seva comarca. A la classe de medi social també han elaborat una pancarta amb un mapa de Catalunya, on apareixen en color les comarques escollides. El mapa l'aniran passant pels grups, per tal que tots els nens pu-

guin conèixer la situació geogràfica de la seva comarca, a més dels elements més característics. Tot està a punt. Avui la Carme lliurarà a cada director una llista amb els noms dels alumnes de primer a quart que formaran part del seu grup i després els nois i noies de cinquè aniran a presentar-se per les classes. A la classe de cinquè hi ha una gran expectació. Quan la Carme entra, els nois i noies reclamen les llistes. La Carme els fa esperar. Abans de fer públiques les llistes, vol parlar de com s'han de tractar els nens petits i com s'han d'iniciar els assaigs. Moltes de les coses que dirà, ja les ha introduïdes al llarg de les sessions anteriors. Tot i això vol fer algunes subratllades.

La Carme parla de la importància de ser responsables a l'hora d'ensenyar les cançons, de la necessitat de tractar els nens amb amabilitat, de tenir-hi paciència. També explica als nois i noies de cinquè com s'han de presentar a les classes: els primers en entrar a cada classe han de trucar a la porta i demanar permís a la mestra, després, davant de tothom, han de dir el seu nom, el nom de la comarca que representen, han de llegir el nom dels nens i nenes que formaran part del seu grup i dir el lloc on es trobaran per fer els assaigs. Els recorda que cada dia hauran de passar llista, que han d'explicar la història de cada cançó com si fos un conte perquè això ajuda els més menuts a interessar-se pel que fan i a aprendre millor. També els adverteix de la conveniència d'alternar l'assaig de les dues cançons: la pròpia i la comuna, per tal de no cansar els nens. Finalment, la Carme insisteix en la importància de respectar la veu de cada nen, encara que aquest desafini molt. Diu que ella els coneix a tots i que si algú necessita un ajut especial ja l'hi donaran.

Ara sí. La Carme crida a cada director i li lliura la llista d'alumnes. La formalitat de la classe es desfà. Els grups de caramelles celebren els seus alumnes, riuen, van a avisar els companys dels quals tenen algun germà en el grup, demanen informació fins que recorden qui es qui, fingeixen preocupació quan reconeixen en el seu grup alguns dels nens més moguts a l'hora de menjar. Les cares són de satisfacció. L'ambient és festiu. La Carme se suma a l'ambient de festa i repeteix un munt de vegades la frase: «És una mica murri, però molt eixerit. És un bon nen», en referir-se a qualsevol petit amb fama de trapella.

La presentació per les classes es fa de manera àgil i organitzada. La Carme, especialista de música de l'escola, ja ha parlat de les caramelles amb els alumnes de primer a quart.

D'altra banda, les tutores de cada classe estan al cas de l'activitat i faciliten la feina als alumnes de cinquè garantint un clima de silenci, fent preguntes per tal que els alumnes amplii la seva informació o donin alguna dada que amb els nervis han oblidat.

Primera trobada dels grups de caramelles

A les 12.25 el pati està ocupat pels alumnes de parvulari que, com cada dia, s'apropien durant mitja hora de l'espai més sol·licitat de l'escola. De cop i volta, sense que s'hagi sentit cap timbre, nens i nenes de diferents edats creuen el pati en diverses direccions. Els pàrvuls, sorpresos, somriuen i van a cercar alguns germans o amics més grans. Però aquests no es poden aturar: han d'arribar d'hora al seu grup de caramelles. Alguns dels nens i nenes de primer curs van una mica despistats i els alumnes de cinquè amb extraordinària amabilitat improvisen la funció de guia indicant a cadascun la classe on ha estat convocat. En pocs minuts, els cent vint-i-cinc alumnes implicats en l'activitat de caramelles són als seus respectius espais. Tots els directors i ajudants de director tenen a punt la llista dels alumnes, la flauta i les partitures. La majoria d'ells estan nerviosos. Miren de reüll la mestra de la classe que amb la seva presència garanteix l'ordre necessari per poder començar l'activitat.

La Clàudia, en Bernat i la Gemma es reuneixen a la classe de segon. Aviat decideixen ajuntar el grup en el racó que la tutora del curs té destinat a lectura lliure. Un racó ample, buit de taules i cadires on els alumnes de cinquè fan seure el grup en semicercle. Després, la Clàudia que és la directora, fa les presentacions amb veu molt baixa i buscant amb la mirada els suport dels seus companys: «Som de la comarca de la Noguera. Ell és en Bernat, ella la Gemma i jo la Clàudia, i us ensenyarem a cantar les cançons que ens corresponen, d'acord? La cançó comuna que hem d'aprendre tots els grups és una havanera que es diu Jo tinc un oncle a l'Havana i la pròpia, Testament d'Amèlia, però abans de començar passarem llista», diu mirant la Gemma que espera impacient la indicació de la seva companya. La Gemma coneix tots els nens i en mira cadascun quan diu el seu nom. El nen anomenat aixeca el braç, la Gemma li somriu i passa al següent. Abans que acabi de dir tots els noms a en Bernat li cau al terra la flauta i la carpeta on porta les partitures de les cançons. Ell és l'encarregat de donar el to amb la flauta. Tothom riu, en Bernat es posa vermell però també riu mentre agafa del terra els estris i demana disculpes. Acaben de passar llista. La Clàudia pren de nou la paraula per explicar la lletra de la cançó comuna, però aviat reclama l'ajut dels seus companys. La Clàudia canta molt bé, però és molt tímida. A mesura que transcorren els assaigs anirà agafant confiança. Avui, el primer dia, se sent incòmoda amb el protagonisme que ha d'assumir pel fet de ser directora, i de fet, són la Gemma i en Bernat qui dinamitzen bona part de l'assaig.

A la classe de cinquè la Mariona i l'Andreu drets davant el seu grup, assenyalen en el mapa de Catalunya on està situada la comarca d'Osona, i la seva capital, Vic. La Carme, que en aquest moment entra a la classe, introdueix preguntes per tal d'ajudar els nens de cinquè a ampliar la informació. Si bé la Mariona i l'Andreu han preparat bé la presentació de la seva comarca, a l'hora d'exposar-la ho han fet de manera molt ràpida i poc engrescadora. La Carme anima el grup a compartir els seus coneixements de la comarca. Entre uns i altres acaben parlant dels embotits que hi ha a Osona, del Mercat del Ram que es fa a Vic per Setmana Santa, del riu Ter, dels poblets de la comarca i d'un en concret, l'Esquirol, lloc on succeeix la història que recull la cançó pròpia del grup, La viudeta. La Carme deixa l'Andreu explicant la lletra i se'n va a portar el mapa a la Martina i la Joana que a la classe de quart ja han començat a ensenyar l'havanera.

Posada en comú de les dificultats trobades en el primer assaig

---

Quan acaba l'assaig, els alumnes de cinquè i la Carme es troben a la classe. Encara tenen mitja hora de música. Durant les primeres sessions aquesta mitja hora setmanal es

destinarà en bona part a millorar l'activitat de caramelles. Les observacions de la mestra, junt amb les dificultats percebudes pels alumnes seran comentades sistemàticament, fet que permet introduir exercicis i millores fets a mida per als reptes que diàriament troben els nois en la seva funció de directors.

Després del primer assaig, la Carme deixa que els nois s'esbafin a mesura que entren a la classe: «quins nervis», «els nostres reien tota l'estona», «jo els he dit que si callaven s'ho passarien millor però no m'han fet cas», «no recordava el que havia de dir del mapa, sort que la Núria m'ha ajudat», «els més petits es posaven a jugar amb la cuineta, com que estem a la classe de p-4, tot són joguines!». Després, un cop tothom s'ha assegut al seu lloc, demana a cada director que expliqui com els ha anat, quines dificultats han tingut. En alguns equips no hi ha hagut una bona entesa entre els alumnes de cinquè, altres directors es queixen que el seu grup ja coneix la cançó però que no la canten bé i això és més difícil que començar de bell nou; la Martina diu que han tingut problemes amb un nen de segon perquè es posava nerviós i desafinava molt; a la Mariona els nens no la deixaven donar l'entrada a la cançó, quan ella entonava ja començaven a cantar; en Raül comenta que dues nenes de primer no paraven de xerrar i quan les han separades han tornat a ajuntar-se. La Carme escolta, afegeix algun comentari, proposa algun exercici de relaxació, demana a algun nen que entoni amb la flauta. Quan acaben de parlar els directors, és ella qui comunica a la classe el seu parer. Això ho farà cada dimecres després de l'assaig de caramelles. A més dels ajuts que introduirà en cada grup, cada setmana els nens tindran una devolució de la mestra on destacarà aquells aspectes que ja funcionen prou bé i els que encara s'han de millorar. Avui comença felicitant el grup: «Felicitats. Es nota que us ho heu pres amb ganes», i a continuació introdueix alguns comentaris fruit de les seves observacions: algunes presentacions de comarques estaven ben preparades però d'altres no tant; la llista l'han de passar al començament; alguns han dedicat massa estona a situar els nens, han de ser més àgils. Subratlla la importància de donar les normes al grup sense personalitzar per tal d'evitar que algun nen se senti incòmode, aconsella fer introduccions més llargues amb la flauta, també fa esment als riures d'alguns directors i ajudants, fruit dels nervis del primer dia, però que no ajuda el grup a concentrar-se.

Donar suport a l'activitat de caramelles

Mentre els assaigs van endavant, des de les àrees de plàstica i de medi social es continua preparant les caramelles i estudiant les comarques de Catalunya. A la classe de plàstica tots els grups ja tenen fet el dibuix de la seva pancarta. En totes les pancartes apareixerà la silueta de la comarca, i a dins s'ubicaran els diferents elements que hagin estat seleccionats. Setmanes enrere, cada alumne va fer una proposta, després es van ajuntar per grups i van decidir quin dibuix triaven, o bé quins elements incorporaven de les diferents propostes, van baixar d'Internet la silueta de la comarca i li van lliurar a l'Elena. La mestra els la va retornar ampliada en un full DIN A3. Els va demanar que a partir dels contorns de la comarca i de les propostes fetes i ja discutides, dibuixessin i pintessin en paper de ceba la proposta de pancarta definitiva. A continuació van quadrificar el dibuix i avui el passaran a una escala superior. La classe d'aquesta tarda es fa a la sala més gran de l'escola. Cada grup s'ajunta al terra al voltant del paper d'embalar que acabarà essent la seva pancarta. El paper fa un 1,40 x 1,10 cm, aproximadament. L'han de dividir de tal manera que resulti el mateix nombre de quadrats que en el dibuix original. Després d'unes quantes operacions matemàtiques, els nois retallen el paper que els sobra i comencen a tirar línies amunt i avall. Els més ràpids aviat estan dibuixant. L'Elena passa per tots els grups mirant que es respecti al màxim la proposta original i donant un cop de mà a aquells que ho necessiten. Queda per més endavant la pintura amb ceres i l'elaboració d'algun element d'identitat que cada comarca lluirà el dia de la festa final.

A les classes de socials els grups es dediquen a avançar en l'estudi de les comarques escollides. A més de la que representen a l'activitat de caramelles, a cada grup se n'hi han assignades dues o tres més. Fa dies, la Pepa va lliurar a classe el guió de treball que ser-

virà de pauta per fer la recerca, que permetrà unificar la informació i elaborar un producte col·lectiu: el dossier de les comarques de Catalunya. En el guió es demanen dades com ara: el nom de la comarca, la capital, la situació geogràfica, muntanyes o unitats de relleu, rius, poblacions més importants, població (densitat, migracions...), economia, productes agraris i indústria dominant. També es demana a cada grup el mapa de la comarca, una redacció de deu línies aproximadament sobre algun aspecte puntual i una fotografia. Per acabar, els alumnes han d'assenyalar i descriure cinc indrets interessants per visitar, s'especifica que no han de ser necessàriament monuments, poden ser excursions, rutes per fer amb bicicleta o el que considerin d'interès. La voluntat d'aquest darrer punt és elaborar una petita guia turística de Catalunya.

La Pepa segueix de prop el treball dels alumnes. De tant en tant improvisa una trobada col·lectiva, ja sigui per posar en comú el que han fet, per engrescar-los en la feina que encara tenen per endavant, per advertir errors comuns que es repeteixen en els grups, o per llegir en veu alta una redacció ben feta. Sovint recorda que el treball no es limita a recollir dades, que aquestes les tenen al seu abast, sinó a interpretar-les i a redactar la informació que troben amb les seves pròpies paraules. També els anima a ser originals a l'hora de buscar fotografies, de ressaltar aspectes importants de la comarca o de fer propaganda d'indrets peculiars. Les taules de la classe estan plenes de llibres sobre Catalunya, atlas i enciclopèdies, però també de guies turístiques, tríptics propagandístics d'agències de viatges, fulls baixats de la xarxa, fotografies i pòsters. A més, a les parets hi ha penjats dos mapes de Catalunya: un de comarques i un altre de geogràfic. També hi ha una maqueta sobre la geografia del país, feta amb fang per alumnes del curs anterior.

Els grups de caramelles avancen en l'aprenentatge de les cançons

Els assaigs avancen a bon ritme. Els directors i ajudants han agafat confiança. Ara ja no es limiten a fer cantar a tot el nens i nenes alhora. També proven de fer-los cantar per cursos, per files, provant cançons o assignant interpretacions solitàries. Això els permet discriminar quins nens dominen la cançó i quins encara no han après la lletra. Amb delicadesa introdueixen exercicis específics per tal de garantir que tots els membres del grup avancen a un mateix ritme. En alguns casos han insistit en la repetició de les frases, en d'altres han convidat un nen a provar de memoritzar la lletra, algun director també ha animat el seu grup a esforçar-se amb la promesa de convidar-los a caramels. La Carme fa els ulls grossos. Sap que bona part de l'activitat de caramelles consisteix a establir vincles entre alumnes de diferents cursos, a enfortir la relació entre companys, a assumir responsabilitats i desenvolupar l'enginy en els alumnes de cinquè. Per això, si les intervencions espontànies dels directors i ajudants són discretes, ella no s'hi posa.

D'altra banda, els nens i nenes de primer a quart reconeixen els seus companys més grans com els autèntics responsables de l'aprenentatge de les cançons, es refereixen a ells com «el meu director —o directora». Reben amb alegria les seves felicitacions cada vegada que aprenen una estrofa nova, escolten quan aquests els fan alguna observació. Entre cançó i cançó també els demanen com han triat la comarca, l'havanera, els companys de grup, si ho han pogut decidir ells, o bé ho ha fet la Carme. Els de cinquè contesten les preguntes amb naturalitat però sense estendre's en l'explicació. Els de quart són especialment receptius a aquests comentaris. Saben que l'any vinent ells ocuparan el lloc dels seus companys.

La Carme durant aquestes setmanes ha passat pels diferents grups ajudant els directors sobre la marxa: ha ensenyat el Raül i la Jana a dirigir, que tenien dificultats per marcar bé el ritme de les cançons pròpies dels seus grups. En el primer cas la Carme s'ha col·locat darrere el nen i l'ha agafat pels braços ajudant-lo a moure's, en el segon s'ha posat a dirigir al costat de la Jana fins que aquesta ha agafat el ritme adequat. També ha escoltat de prop alguns dels petits que desafinaven i els ha donat ajuts puntuals, ha exigint als directors i ajudants seriositat a l'hora de començar i acabar els assaigs, ha introduït modificacions en alguna cançó que era excessivament ràpida. Ara, durant els

duït modificacions en alguna cançó que era excessivament ràpida. Ara, durant els darrers assaigs, els grups funcionen pràcticament sols.

Preparació de la festa

L'activitat de caramelles acaba amb una trobada conjunta on cada grup canta la cançó pròpia de la comarca que representa. Després, tots junts entonen la cançó comuna i a continuació ballen una sardana. Per acabar, es fa un esmorzar col·lectiu. La festa és, per tant, un esdeveniment que requereix un seguit de feines extraordinàries dels nois i noies de cinquè: han de deixar a punt les pancartes, han de pensar com aniran vestits els nens i nenes de cada grup i buscar o elaborar els accessoris que es necessitin per a la caracterització dels personatges —barretines, antifaç, mocadors, barrets—, i finalment, han de redactar una carta adreçada a les famílies on se les informa de la data de la festa de caramelles i se les demana col·laboració. La norma de l'escola és que l'encàrrec a les famílies —sempre referit a la roba que els nens han de portar el dia de la festa— sigui senzill. D'altra banda, els nois i noies de cinquè tenen a disposició seva el vestuari escolar elaborat amb motiu de les diferents festes de final de curs.

La Carme també intensifica la dedicació a les caramelles en aquest últim tram. A més de vetllar perquè tots els grups hagin assolit l'aprenentatge correcte de les dues cançons, és qui ensenya a ballar la sardana als alumnes de primer a cinquè —feina que du a terme a les classes de música— i qui dona un cop de mà als directors i ajudants alhora de trobar vestuari adequat a la seva comarca.

A la classe de cinquè aquests darrers dies els nois i noies estan entre il·lusionats i neguitosos. D'una banda, tots han tingut l'experiència d'exercir amb èxit la funció de director de caramelles —els constipats al llarg dels mesos que han durat els assaigs han afavorit que molts ajudants hagin assumit provisionalment el paper de director. D'altra banda, però, se senten insegurs davant les feines que encara no s'han tancat: a jutjar per les primeres consultes fetes, trobar vestuari comú és més difícil del que es pensaven; hi ha grups que van endarrerits en l'elaboració dels accessoris que duran posats a la festa; alguns directors pateixen per si algun nen desafina, per si aquell dia no els surt prou net el

so de la flauta o els tremola la veu, per si amb els nervis s'atabalen... La Carme amb les seves bromes i comentaris ajuda a rebaixar l'angoixa.

Festa de caramelles

Ja ha arribat el dia. Avui els alumnes de cinquè entren a l'escola a dos quarts de nou. Tenen feina a fer abans de trobar-se amb els nens i nenes del seu grup. Directors i ajudants es distribueixen per: anar a buscar la flauta i les partitures, agafar la pancarta i col·locar-la en l'espai que la Carme els ha assignat a la sala gran, i recollir els accessoris i el vestuari que faran servir. A tres quarts de nou comencen a arribar la resta d'alumnes, cadascú es dirigeix directament a l'espai on habitualment assaja caramelles. Tots porten posada la roba que es demanava a la carta enviada a les famílies. Ara només queda col·locar-se la indumentària que els directors ja tenen preparada. Als més petits se'ls ha d'ajudar. Les tutores dels diferents cursos donen un cop de mà.

Quan finalment els diferents grups de comarques ja estan llestos, entren a la sala gran. Els nens de parvulari —asseguts al terra per veure l'espectacle— queden bocabadats. Els de la comarca del Bages van vestits d'escolanets de Montserrat per entonar el Virolai, aprofitant unes túniques recuperades d'un bagul de disfresses de l'escola. Els de la comarca de Pla de l'Estany interpreten El monstre de Banyoles. Porten un capgròs amb forma de drac, que els acompanyarà durant l'actuació. Els d'Osona, caracteritzats de pagesos i pageses, arriben darrere de la Marta, una nena de quart vestida de dol per interpretar la cançó de La viudeta. Els de la comarca del Segrià, que canten la Presó de Lleida, van vestits de presoners; els del Gironès, de contrabandistes, en honor al títol de la seva cançó, i així cada grup arriba a la trobada amb algun distintiu que l'identifica.

Els grups de comarques estan situats en semicercle, asseguts al terra. La Carme davant del piano que hi ha a la sala serà la dinamitzadora de la trobada: farà la presentació i el tancament de la festa, tocarà el piano per demanar silenci als nens, per introduir l'havanera conjunta, per acabar d'ajudar a entonar bé a algun grup o per acomiadar els pàrvuls quan surtin al pati. Els tres cursos de parvulari ocupen bona part de l'espai central. Les mestres, la direcció de l'escola, el personal administratiu i els alumnes de quart d'ESO seuen en les cadires al final de la sala.

D'una en una, cada comarca interpreta la seva cançó sota la direcció de l'alumne responsable de cinquè. Cada acabament de cançó va seguit d'un càlid aplaudiment del públic. El grup que canta es posa dret, mira al seu director que —d'esquenes al públic— fa una indicació a l'ajudant perquè toqui les primeres notes amb la flauta, i després dona l'entrada a la cançó. En acabar, els nens respiren a fons, es miren entre ells i somriuen. Els que encara no han actuat estan nerviosos. La Carme, amb el piano, ajuda algun grup a seguir el ritme de la cançó.

Quan totes les comarques han acabat, demana a tots els grups que es posin drets per cantar junts l'havanera Jo tinc un oncle a l'Havana. Cada director es torna a situar davant el seu grup. La Carme, amb el piano, fa l'entrada. Les deu comarques canten juntes, els deu directors dirigeixen alhora.

Ara sí, la interpretació de cançons s'ha acabat. Els nens i nenes dels diferents grups de comarques comencen a esvalotar-se. Abans que continuïn, la Carme toca una melodia amb el piano. Els alumnes tornen a fer silenci. La directora de l'escola passa al davant i s'adreça a tots els nois i noies que hi ha a la sala. Primer, felicita els cantaires per la seva interpretació, per la vocalització tan correcta que ha permès entendre bé les lletres de les cançons. Després, felicita i dona les gràcies als nois i noies de cinquè per la feina feta al voltant de l'activitat de caramelles, per com han ensenyat les cançons, per les pancartes tan boniques que han elaborat, per la seva responsabilitat. Per acabar felicita els pàrvuls, ells també han estat un bon públic, escoltant amb atenció els companys més grans. Tot-hom aplaudeix.

La festa continua. La Carme s'afegeix a les felicitacions de la directora. També recorda que les cuineres han preparat un esmorzar especial per a tothom, però que els pàrvuls el prendran al pati. Els més petits es posen drets i al ritme de la cançó que la Carme toca amb el piano abandonen la sala.

Abans d'esmorzar només queda ballar junts la sardana.

Cada comarca fa una colla, a la qual s'afegeixen mestres i personal del centre. Els de quart d'ESO també se sumen a la dansa. La Carme posa la música i en veu alta va guiant els passos «curts, llargs, braços enlaire». Els nens i nenes s'esforcen en mantenir la rotllana mentre ballen.

En acabar, els directors i ajudants van corrents a buscar les safates que les cuineres han preparat amb xocolata i pa de pessic fet per a l'ocasió. Tornen amb cara de satisfacció, seuen en rotllana amb els nens i nenes que formen part de la seva comarca i els conviden a esmorzar.

La informalitat del moment és aprofitada en els grups per recordar anècdotes divertides dels assaigs, per dir i riure alguna bestiesa, per repetir esmorzar. També és un moment que els nois i noies de cinquè dediquen a felicitar els seus alumnes i a reconèixer-los el seu esforç al llarg d'aquest mesos.

Per acabar

Les caramelles han estat presents en la vida diària de la classe de cinquè durant tot un trimestre. Al voltant d'aquesta activitat s'han dut a terme un seguit d'aprenentatges previstos en els programes de les assignatures de música, plàstica i medi social. Les caramelles, però, han donat un sentit nou i una significativitat especial a aquests aprenentatges, que tenien una aplicació immediata en la tasca de direcció de cant. Les caramelles, però, també han permès als nois i noies de cinquè fer una aportació a l'escola, assumint la responsabilitat d'ensenyar a cantar els companys més petits. Així, junt amb els aprenentatges previstos des de les matèries, l'experiència de caramelles n'ha arrossegat molts més. Mentre els nois i noies de cinquè aprenien a entonar, estudiaven les comarques de Catalunya, i provaven de passar un dibuix a escala superior, també han après a col·laborar entre ells, a relacionar-se amb alumnes d'altres edats, a fer-se respectar, a reconèixer quan s'han equivocat, a buscar recursos per sortir d'una situació complicada, a vèncer la por dels primers dies i, sobretot, han descobert que el coneixement adquireix el màxim valor quan es posa al servei dels altres.